

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ДО РОБОТИ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ЗАКАРПАТТЯ**

6. Rudnytskyi, A. (1963). *Ukrainska muzyka: Istorychno-krytychnyi ohliad* [Ukrainian music: Historical and critical review]. Munich: Dnieper Wave. 406 p. [in Ukrainian].

7. Rudnytskyi, A. (1980). *Pro muzyku i muzyk* [About music and musician] / Scientific Society named after T. Shevchenko. Library of Ukrainian Studies Part 39. New York – Paris – Sydney – Toronto, 1980. 336 p. [in Ukrainian].

8. Rudnytskyi, A. (1980). *Ukrainska narodnia pisnia i yii obribka* [Ukrainian folk song and its adaptation]. *Rudnytskyi A. About music and musician* / Scientific Society named after T. Shevchenko. Library of Ukrainian Studies Part 39. New York – Paris – Sydney – Toronto. pp. 40–45. [in Ukrainian].

9. Siuta, B. (1991). *Dolia rozchakhnuta navpil* [Fate split in half]. *Culture and life*. May 13. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.05.2022

УДК 37.013:378:37.011.3-051:316.7(477.87)(045)

DOI:

Тетяна Молнар, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ЗАКАРПАТТЯ**

У статті здійснено аналіз поліпарадигмального, системного, культурологічного, особистісно-діяльнісного і компетентнісного підходів, які лежать в основі концепції підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття. З'ясовано, що реалізація означених підходів, які доповнюють один одного, сприяє збагаченню змісту професійної підготовки загальнонауковими, загальнопрофесійними та спеціальними знаннями, формуванню вмій і навичок використання цих знань у майбутній професійній діяльності, а відтак – готовності до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття.

Ключові слова: підхід; парадигма; концепція; професійна підготовка; міжкультурний простір.

Лім. 9.

Tetiana Molnar, Ph. D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department
Mukachevo State University

**THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASICS OF THE CONCEPT OF
FUTURE TEACHERS' TRAINING FOR WORK IN THE MULTICULTURAL SPACE OF
TRANSCARPATHTIA REGION**

The article has been devoted to the problem of training of future primary school teachers to work with students in the multicultural space of Transcarpathia region. Attention has been focused on the importance of modernizing the system of higher pedagogical education in accordance with national needs and European integration trends in order to improve the professional training of future teachers who are able to competently perform multifunctional pedagogical activities in an multicultural educational space.

The author has carried out an analysis of polyparadigmatic, systemic, cultural, personal-activity and competence approaches, which are the basis of the concept of future primary school teachers' training for professional activities in the multicultural space of Transcarpathia region. It has been found out that the concept of training of post graduate students of higher education to work with younger schoolchildren in the multicultural space of Transcarpathia region was built in the vector of a polyparadigmatic approach with the end-to-end dominance of humanistic constants, which makes it possible not only to use the valuable achievements of various paradigms and approaches, but also to harmoniously extrapolate the conclusions of philosophical, psychological and pedagogical sciences in the practice of professional training of future specialists.

We had concluded that the implementation of the specified approaches, which complement each other, had contributed to the enrichment of the content of professional training with general scientific, general professional and special knowledge, the formation of skills and abilities to use this knowledge in future professional activities, and thus – readiness to work in the multicultural space of Transcarpathia region.

Keywords: approach; paradigm concept; professional training; multicultural space; primary school teacher.

Постановка проблеми. До пріоритетних напрямів розвитку суспільства нового тисячоліття належить модернізація системи вищої педагогічної освіти відповідно до національних потреб і тенденцій євроінтеграції з метою удосконалення професійної підготовки

майбутніх учителів початкової школи, здатних компетентно виконувати багатофункціональну педагогічну діяльність у міжкультурному просторі.

Авторське бачення концепції підготовки майбутнього педагога до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття впливає з теоретичного уявлення про унікальний культурологічний характер, сутність і зміст педагогічної професії та ґрунтується на положенні, що усвідомлений її вибір є логічним продовженням самореалізації людини, яка дає змогу втілити бажану мету в подальшу професійну педагогічну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Методологічною основою вищої педагогічної освіти науковці визначають інтегративний (С. Клепко та ін.), діяльнісний (М. Каган, І. Пальшкова та ін.); акмеологічний (О. Антонова, Л. Рибалко та ін.); аксіологічний (С. Безбородих, С. Вітвицька, С. Демінська, Л. Єрмакова, А. Кавалеров, Л. Колбіна, І. Лебідь, А. Лейчук, В. Мельник, Ю. Пелех, Г. Радчук, Р. Романюк, Ю. Соловійова та ін.); проблемно-діяльнісний (О. Сипченко, Т. Титаренко та ін.); особистісно зорієнтований (О. Дорошенко, М. Марценюк та ін.); особистісно-діяльнісний (С. Безбородих та ін.); системний (О. Березюк, О. Білоус, В. Бондар, О. Власенко та ін.); культурологічний (Ю. Бойчук, В. Болгаріна, О. Олійник та ін.); рефлексивний (Г. Дегтяр, М. Келеси, М. Марусинець та ін.); компетентнісний (Т. Байбара, Н. Бібік, Н. Мордовцева, О. Москалюк, О. Овчарук та ін.) підходи. Міждисциплінарний характер проблеми зумовлює складність і багатоаспектність аналізу, необхідність систематизації напрацьованих підходів, врахування їх конструктивних можливостей.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття.

Вклад основного матеріалу. Вважаємо, що професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до здійснення педагогічної діяльності в умовах міжкультурного простору Закарпаття має ґрунтуватися на системі підходів, які потребують глибокого змістового аналізу. У дослідженні виходимо з того, що процес професійної підготовки майбутніх педагогів ґрунтується на таких *підходах*: поліпарадигмальному, системному, культурологічному, особистісно-діяльнісному, компетентнісному.

Під парадигмою у сфері вищої освіти розуміємо сукупність теоретичних, методологічних, світоглядних, методичних, змістових та інших

установок, прийнятих науковим товариством на певному етапі розвитку науки і практики, якими керуються як зразком (моделлю, стандартом) при розв'язанні педагогічних проблем. Визнаємо *поліпарадигмальність* як допустимість існування кількох методологічних систем, у межах яких вибудовуються цілісні, закінчені моделі формування особистості, а відповідно – і моделі освітнього процесу, виражені у формі педагогічних теорій, технологій, систем навчання й виховання, що принципово різняться між собою як за цілями та змістом, законами і закономірностями, так і за механізмом дії й проявами, а отже, і за результатом.

Виходячи з цього, концепція підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття побудована у векторі *поліпарадигмального підходу* з наскрізним домінуванням гуманістичних констант, що дає змогу не тільки використовувати цінні досягнення різних парадигм і підходів, але й гармонійно екстраполювати висновки філософської, психологічної та педагогічної наук у практику професійної підготовки педагогів.

Необхідність використання *системного підходу* в нашому дослідженні визначається його можливостями як універсального методу пізнання, що протистоїть суб'єктивізму, стихійності та хаосу в побудові нових наукових конструкцій. Він дає змогу описати процес підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття шляхом виокремлення сукупності компонентів, елементів та їх взаємозв'язків як між собою, так із зовнішніми системами вищого порядку, які мають на нього вплив.

Системний підхід передбачає використання у нашому дослідженні низки важливих принципів, зокрема: системності, згідно з яким підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття, як об'єкт нашого дослідження, має всі ознаки системи; цілісності – всі елементи підготовки є одним цілим, а сама система – підсистемою вищих рівнів (суспільства, природи тощо); ієрархічності – кожний з елементів системи підготовки має своє значення і функцію, підпорядкований іншому елементу та сам підпорядковує будь-який із них.

Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття, відповідно до системного підходу, здійснюється за етапами (стадіями). На кожному етапі відбуваються певні якісні зміни і самого процесу підготовки, і досягнутих результатів. Кожний наступний етап підготовки якісно

відрізняється від попереднього. На кожному з етапів формуються певні особистісні та професійні новоутворення, які стають умовою для подальшого перебігу процесу професійної підготовки.

Відтак, процес становлення майбутнього вчителя, згідно із системним підходом, необхідно розглядати як специфічну і складно побудовану педагогічну систему, що охоплює різноманітні компоненти, елементи та їх функціональні взаємозв'язки, які не завжди мають визначений характер.

Сучасний учитель початкової школи повинен стати суб'єктом культурно-історичного процесу, розуміти закономірності розвитку культури як процесу створення, збереження і трансляції загальнолюдських цінностей, розбиратися у традиціях, духовних пріоритетах не тільки своєї, а й інших націй, уміти спілкуватися в сучасному світі, оперуючи світовими культурними еталонами й образами. *Культурологічний підхід* у дослідженні проблем педагогічної освіти є сукупністю теоретико-методологічних положень та організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на освоєння й трансляцію педагогічних цінностей і технологій, що забезпечують самореалізацію особистості вчителя у професійній діяльності. При цьому, основна увага приділяється не спеціальним знанням, технологіям, а загальній і професійній культурі вчителя, що забезпечує його особистісний розвиток, вихід за межі освоєних норм професійно-педагогічної діяльності, здатність створювати і передавати зразки поведінки, мислення і діяльності, що мають цінність для інших, тобто є культуровідповідними (Г. Балл, С. Бондаревська, О. Данилюк, М. Євтух та ін.).

Стосовно системи вищої педагогічної освіти культурологічний підхід розглядається як сукупність теоретичних положень і педагогічних заходів, реалізація яких спрямована на досягнення мети – формування особистості вчителя як суб'єкта професійно-педагогічної культури (І. Зязюн, Л. Ковальчук, М. Коник, Г. Філіпчук та ін.) [2; 3; 8].

Вибір нами культурологічного підходу зумовлений спрямованістю сучасної освіти в контексті культури і передбачає об'єктивний зв'язок людини з культурою як системою цінностей. Людина містить у собі частину культури. Вона не тільки розвивається на основі освоєної нею культури, але і вносить у неї щось принципово нове, тобто є творцем нових елементів культури. Тому освоєння культури як системи

цінностей є розвитком самої людини, становленням її як творчої особистості й суб'єкта культури.

У світлі культурологічного підходу професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи, готового до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття, є культуротвірним освітнім процесом поетапного оволодіння змістом педагогічної культури в ході опанування професією, в якому студент і викладач реалізують себе як суб'єкти професійно-педагогічної культури. Найбільш значущими цього процесу виступають етапи: освоєння норм і вимог, установок і способів педагогічної діяльності; засвоєння провідних елементів педагогічної культури; присвоєння цінностей педагогічної культури, їх внутрішнє прийняття на особистісно-смысловому рівні; етап трансляції професійно-педагогічної культури в різних актах розгортання і опредмечування суб'єктності [9]. Удосконалення педагогічної освіти має відбуватися у напрямі реформування традиційної знаннєвої моделі освіти як складової частини культурологічної підготовки особистості.

У закладі вищої освіти важливо сформувати педагога як особистість, яка є носієм і оберегом національної культури, духовних цінностей. Культурологічна спрямованість – важлива властивість особистості вчителя, що визначає його світоглядні позиції, творчий потенціал, систему цінностей, переконань, смаків, ціннісно-емоційне ставлення до себе, до студентів, до колег, до науки, предмет якої він викладає, до культурно-духовних надбань, способу життя тощо [6]. Саме культурологічний підхід змінює уявлення про основоположні цінності освіти як винятково інформаційні й пізнавальні та допомагає уникнути вузької наукової зорієнтованості змісту освіти, що відповідає вимогам сучасної освітньої парадигми.

Особистісно-діяльнісний (О. Пехота [7]) підхід розуміється науковцями як визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу, погляд на діяльність як основний засіб і вирішальну умову розвитку особистості. Цей підхід до підготовки майбутніх учителів початкової школи характеризується:

1) ціннісним ставленням до педагогічної діяльності, позитивними мотивами суб'єкта діяльності, переконаністю не тільки в доцільності, необхідності підтримки, але й у затребуваності такого кваліфікованого фахівця, як учитель початкової школи;

2) включенням особистого досвіду в освітній процес, який інтегрує такі елементи: когнітивний

(знання), операційний (уміння), аксіологічний (особистісні цінності, установки).

Згідно з особистісно-діяльнісним підходом, навчальна діяльність майбутнього вчителя початкової школи розглядається як особистісно зорієнтована діяльність. Під час реалізації особистісно-діяльнісного підходу створюються сприятливі умови для зміни суб'єктами соціально-педагогічної взаємодії своїх життєвих позицій, установок, обставин; у тому числі здійснюється включення здобувача в соціально значущу творчу діяльність, що сприяє формуванню та підтримці прагнення змінити своє життя.

Компетентнісний підхід нині активно обговорюється в наукових колах України та світу. Загальною ідеєю компетентнісного підходу (В. Андрущенко, І. Зимня, В. Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, В. Семиченко) є компетентісно зорієнтована освіта, спрямована на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях життєдіяльності. У змісті освіти в межах компетентнісного підходу посилюються її практичний, міжпредметний та прикладний аспекти. Це досягається переважно не за рахунок введення нових дисциплін, збільшення часу на їх вивчення, а переорієнтацією їх змісту на діяльнісний тип: від “декларативних” знань (знати, що) до процедурних (знати, як) і ціннісно-смыслових знань (знати, навіщо і чому) [1]. Причому ці знання повинні мати особистісний сенс для майбутнього вчителя початкової школи.

Зауважимо, що поняття “професіоналізм” подекуди замінюється поняттям “компетентність”. Професійна компетентність полягає в розвитку професійно значущих якостей, що передбачають теоретичну готовність (аналітичні, прогностичні, рефлексивні вміння) та практичну готовність (організаторські та комунікативні вміння) педагога до діяльності. Так, на початкових етапах професійної освіти джерелом професійного розвитку є рівень особистісного розвитку. На стадії професіоналізації професійний розвиток особистості починає домінувати над особистісним. Проте критеріями ефективної організації професійної освіти є параметри особистісного і професійного розвитку. Професійна компетентність також передбачає розвиток професійно значущих якостей, які змінюються, стають мобільними й адаптованими. Це поняття значно ширше за поняття “знання, вміння, навички”, тому що охоплює спрямованість особистості (мотивацію); здібності особистості до подолання стереотипів, відчуття проблеми,

прояв принципності, гнучкості мислення; характер особистості – самостійність, цілеспрямованість, вольові якості [4].

На підставі вищезазначеного доходимо висновку, що з позицій компетентнісного підходу рівень освіти визначається здатністю майбутнього вчителя початкової школи долати проблеми різної складності на основі наявних знань та досвіду. Набуття знань, умінь і навичок, їх трансформація в компетентності сприяє особистісному культурному та професійному розвитку, здатності швидко реагувати на запити часу, можливості знайти своє унікальне місце в соціумі [5].

Висновки. Таким чином, використання науково-практичних висновків зазначених напрямів дають змогу розглядати підготовку майбутнього вчителя початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття в системі наукових знань та експлікувати сукупність наукових підходів, які є адекватними сучасному рівню знань про педагогічні процеси. Взаємозв'язок поліпарадигмального, системного, культурологічного, особистісно-діяльнісного і компетентнісного підходів, які доповнюють один одного в процесі підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в міжкультурному просторі Закарпаття, передбачає не тільки збагачення змісту педагогічної підготовки загальнонауковими, загальнопрофесійними та спеціальними знаннями, а й формування у майбутніх фахівців способів професійної діяльності, знань і навичок використання цих знань у процесі педагогічної діяльності в міжкультурному просторі, а також створення необхідних психологічних (морально-ціннісних, мотиваційних тощо) установок на реалізацію творчої потенції майбутнього вчителя початкової школи, спрямованої на розвиток здібностей, подальшу самоосвіту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г. *Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку. Педагогіка і психологія професійної освіти.* 2013. № 3. С. 9–30.
2. Зязюн І. *Філософія педагогічної дії: монографія.* Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького. 2008. 608 с.
3. Ковальчук Л., Коник М. *Культурологічна спрямованість як ознака високого рівня професіоналізму викладача вищої школи. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* 2009. Вип. 25. Ч. 1. С. 197–205.
4. Кудін В. *Педагогічна освіта і сучасність. Педагогічна освіта і освіта дорослих:*

європейський вимір: зб. наук. пр. / за заг. ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ; Хмельницький, 2008. С. 262–272.

5. Молнар Т. І. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. Компетентнісні індикатори стратегії “Європа 2020”: здобутки і перспективи педагогічної освіти: монографія / Г. В. Товканець та колектив авторів; за заг. ред. Г. В. Товканець. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2020. С. 78–89.

6. Молнар Т. І. Культурологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи: монографія / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ім. І. Зязюна, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; за заг. ред. Н. Г. Ничкало, І. Ф. Прокопенка. Київ; Харків: Стиль-Іздат, 2020. С. 461–465.

7. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика. Миколаїв: Фірма “Іліон”, 2009. 272 с.

8. Філіпчук Г. Г. Націєтворчість освіти: монографія. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. С. 6–15.

9. Хомич Л. О., Султанова Л. Ю., Шахрай Т. О. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛІТД, 2014. 212 с.

REFERENCE

1. Vasyanovych, H. (2013). Metodologichni konteksti pedagogichnoyi nauki na suchasnomu etapi yiyi rozvitku [Methodological contexts of pedagogical science at the current stage of its development]. *Pedagogy and psychology of professional education*, No. 3, pp. 9–30. [in Ukrainian].

2. Zyazyun, I. (2008). Filosofiya pedahohichnoyi diyi: monohrafiya [Philosophy of pedagogical action: monograph]. Cherkasy: Bohdan Khmelnytsky National University, 608 p. [in Ukrainian].

3. Kovalchuk, L. & Konyk, M. (2009). Kulturolohichna spryamovanist yak oznaka vysokoho rivnya profesionalizmu vykladacha vyshchoyi shkoly [Cultural orientation as a sign of a high level of professionalism of a higher school teacher]. *Bulletin of Lviv University*. Vol. 25, pp. 197–205. [in Ukrainian].

4. Kudin, V. (2008). Pedahohichna osvita i suchasnist [Pedagogical education and modernity]. *Pedagogical education and adult education: the European dimension. Collection of scientific works*. Kyiv; Khmelnytskyi, pp. 262–272. [in Ukrainian].

5. Molnar, T. I. (2020). Kompetentnisnyy pidkhid yak metodolohichnyy oriyentyr modernizatsiyi suchasnoyi osvity [Competency approach as a methodological guideline for the modernization of modern education]. *Competency indicators of the “Europe 2020” strategy: achievements and prospects of pedagogical education: a monography*. Mukachevo: Mukachevo State University, pp. 78–89. [in Ukrainian].

6. Molnar, T. I. (2020). Kulturolohichnyy pidkhid u profesiyniy pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly [Cultural approach in professional training of future primary school teachers]. *Adult education: world trends, Ukrainian realities and perspectives: monograph*. Kyiv; Kharkiv: Styl-Izdat, pp. 461–465. [in Ukrainian].

7. Pehota, O. M. (2009). Indyvidualnist uchytelya: teoriya i praktyka [Individuality of the teacher: theory and practice]. Mykolaiv, 272 p. [in Ukrainian].

8. Filipchuk, H. G. (2004). Natsiyetvorchist osvity: monohrafiya [National creativity of education: a monograph]. Chernivtsi, pp. 6–15. [in Ukrainian].

9. Khomych, L. O., Sultanova, L. Yu. & Shakhrai T. O. (2014). Polikulturna osvita v konteksti zahalnokulturnoho rozvytku osobystosti pedahoha: monohrafiya [Multicultural education in the context of general cultural development of the teacher’s personality: monograph]. Kirovohrad, 212 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.06.2022

“Караюсь, мучуся, але не қаюсь”.

Тарас Шевченко
український поет, прозаїк

“Роби те, до чого народжений”.

Тригорій Сковорода
український філософ, педагог

